

รูปวิเคราะห์สมาส (กม.ท. ตป.ท. อพ.พ.)

กัมมธารยสมาส

วิเสสนบุพบท

มหนโต ปุริโส **มหาปุริโส** บุรุษใหญ่
ขตติยา กณญา **ขตติยกณญา** นางกษัตริย์
นี่ล อูปปลั **นีลูปปลั** ดอกอุบลเขียว
เอา มหนต คัพท เป็น มหา

มหนโต ปุริโส **มหาปุริโส** บุรุษใหญ่
ลปอักษรตัวหลัง เหลือไว้แต่ตัวหน้า
สนโต ปุริโส **สปุริโส** บุรุษผู้สงบแล้ว
ปรธาน วจน **ปาวจน** คำอันเป็นประธาน
กุจฉิตา ทิฎฐิ **กุทฎฐิ** ทิฎฐิอันบังเกิดเกลียด

วิเสสนุตตรบท

สโต วิเสโส **สตตวิเสโส** สัตว์วิเศษ
นโร วโร **นรวโร** พระประเสริฐ
มนุโส ทลิโท **มนุสทลิโท** มนุษย์ชดสน

วิเสสนินภยบท

สีตลจ สมภูจฺจจ **สีตสมภูจฺ** (ฐาน)
(ที่) ทั้งเย็นทั้งเกลี้ยง
อนโร จ วโร จ **อนรวโร** (ปุริโส)
(บุรุษ) ทั้งบอดทั้งหนวก
ขลฺโซ จ ชฺโซ จ **ขลฺชชฺโซ** (ปุริโส)
(บุรุษ) ทั้งกระจอกทั้งค่อม

วิเสสนินภยบท

อุปมานุพบท

สงฺข อิว ปรนฺทฺร **สงฺขปรนฺทฺร** (ชีวิ)
(น้ำนม) ขาวเพียงดั่งสังข์
กาโก อิว สุโร **กาโกสุโร** (นโร)
(คน) กล้าเพียงดั่งกา
ทิพฺพ อิว จกฺขุ **ทิพฺพจกฺขุ** จักขุเพียงดั่งทิพย์

• วัตถุประสงค์ฯ ๒๕๕๒ • * ที่ขีดเส้นใต้ หมายถึงแปลก่อนศัพท์อื่น

อุปมานุตตรบท

นโร สีโห อิว **นรสีโห** พระเพียงดั่งสีหะ
ญาณ จกฺขุ อิว **ญาณจกฺขุ** ญาณเพียงดั่งจักขุ
ปญญา ปาสาโท อิว **ปญญาปาสาโท**
ปัญญาเพียงดั่งปราสาท
มุขํ จนฺโท อิว **มุขจนฺโท** หน้าเพียงดั่งพระจันทร์

สัมภวานุพบท

ขตติโย (อห) อิติ มาโน **ขตติยมาโน**
มานะว่า (เรา) เป็นกษัตริย์
สโต อิติ สลญา **สตตสลญา**
ความสำคัญว่าเป็นสัตว์
สมโณ (อห) อิติ ปฏฺยญา **สมณปฏฺยญา**
ปฏฺยญาว่า (เรา) เป็นสมณะ

อวธารณบุพบท

ปญญา เอว ปโรโต **ปญญาปโรโต** (ปทีโป)
(ประทีป) อันโพล่งทั่วคือปัญญา
พุทฺโธ เอว รตนํ **พุทฺธรตนํ**
รัตนะคือพระพุทธเจ้า
สทฺธา เอว ธนํ **สทฺธาธนํ** ทรัพย์คือศรัทธา

น บุปบท กัมมธารยสมาส

หรือ อุยกตฺปุริสสมาส

น พฺราหฺมโณ **อพฺราหฺมโณ** (อัย ชโน)
(ชนนี้) มิใช่พราหมณ์
น วสโล **อวสโล** (อัย ชโน)
(ชนนี้) มิใช่คนถ้อย
น อสุโธ **อนสุโธ** (อัย สโต)
(สัตว์นี้) มิใช่ม้า
น อริโย **อนริโย** (อัย ชโน)
(ชนนี้) มิใช่พระอริยะ

ทิวคสมาส

สมาหารทิวค

ตโย โลกา **ติโลก** โลก ๓
จตสโส ทิสา **จตฺททิส** ทิศ ๔
ปญจ อินฺทฺรียานิ **ปญจอินฺทฺรีย** อินทรี ๕

อสมาหารทิวค

เอโก ปุคฺโคโล **เอกปุคฺโคโล** บุคคลผู้เดียว
จตสโส ทิสา **จตฺททิส** ทิศ ๔ ท.
ปญจ พลานิ **ปญจพลานิ** กำลัง ๕ ท.

ตปุริสสมาส

หุตียาตปุริส

สุขํ ปโต **สุขปโต** (ปุริโส)
(บุรุษ) ถึงแล้วซึ่งสุข
คามํ คโต **คามคโต** (ปุริโส)
(บุรุษ) ไปแล้วสู่บ้าน
สพฺพรตฺตี โสภโณ **สพฺพรตฺติโสภโณ** (จนฺโท)
(พระจันทร์) งามตลอดราตรีทั้งปวง

ตตียาตปุริส

อสุเสน (ยุตโต) รโธ **อสุสรโธ**
รถ (เทียมแล้ว) ด้วยม้า
สลเสน วิทฺโธ **สลลวิทฺโธ** (ชนฺดู)
(สัตว์) อันลูกศรแทงแล้ว
อลินา กลโธ **อลิกลโธ** ความทะเลาะเพราะดาบ

จตุถตตปุริส

กจฺฉินฺสส ทฺสสํ **กจฺฉินฺทฺสส** ผ้าเพื่ออกจฺฉิน
อาคนฺตุกสฺส ภตฺตํ **อาคนฺตุกภตฺต**
ภัตรเพื่อผู้มา
คิลานฺสส เกสฺสชฺ **คิลานเกสฺสชฺ** ยาเพื่อคนไข้

ปัญจมีตปุริส

โจรมฺหา ภยํ **โจรภย** ภัยแต่โจร
มรณฺสมฺมา ภยํ **มรณภย** ความกลัวแต่ความตาย
พฺนธนา มฺตโต **พฺนธนมฺตโต** (สโต)
(สัตว์) พันแล้วจากเครื่องผูก

ฉัญฐิตปุริส

รชโย ปฺตโต **ราชปฺตโต** บุตรแห่งพระราช
ธณฺญานํ ราสิ **ธณฺญราสิ** กองแห่งข้าวเปลือก
รูกฺขสฺส สาขา **รูกฺขสาขา** กิ่งแห่งต้นไม้

สัตตมีตปุริส

รูเป สลญา **รูปสลญา** ความสำคัญในรูป
สํสารา ทุกฺขํ **สํสารถฺทุกฺข** ทุกข์ในสงสาร
วเน ปุปฺผํ **วนปุปฺผ** ดอกไม้ในป่า

วันทวสมาส

สมาหารวันทว

สมโณ จ วิปฺสฺสนา จ **สมลวิปฺสฺสน**
สมณะด้วยวิปสนด้วย ชื่อสมณะและวิปสน
สงฺโฆ จ ปณฺโว จ **สงฺขปณฺว** สังข์ด้วย
บัณเฑาะว์ด้วย ชื่อ สังข์และบัณเฑาะว์
ปฺตโต จ จิวฺรณฺจ **ปฺตตจิวฺร**
บาตรด้วย จิวรด้วย ชื่อบาตรและจิวร.

หตุถิตปุริส

ชางฺด้วย ม้าด้วย รถด้วย คนเดินด้วย
ชื่อชางและม้าและรถและคนเดิน

อสมาหารวันทว

จनुทิมฺมา จ สุริโย จ **จनुทิมฺสุริยา**
พระจันทร์ด้วย พระอาทิตย์ด้วย
ชื่อพระจันทร์และพระอาทิตย์ ท.
สมโณ จ พฺราหฺมโณ จ **สมณพฺราหฺมณ**
สมณะด้วย พราหมณ์ด้วย
ชื่อสมณะและพราหมณ์ ท.
สํริปฺตโต จ โมคฺคฺลฺลาโน จ **สํริปฺตโตโมคฺคฺลฺลา**
พระสารีบุตรด้วย พระโมคคัลลานะด้วย
ชื่อว่า พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ท.

ปณฺณณฺจ ปุปฺผณฺจ ผลณฺจ **ปณฺณณฺปุปฺผผล**
ใบไม้ด้วย ดอกไม้ด้วย ผลด้วย
ชื่อใบไม้และดอกและผล ท.

อภัยยิวคสมาส

อุปสัคคปุพฺพทกะ

นครสฺส สมิปํ **อุปนคร**
ที่ใกล้เคียงแห่งเมือง ชื่อใกล้เมือง.
ทรลสฺส อภาโว **นิทฺทรล**
ความไม่มี แห่งความกระวนกระวาย
ชื่อความไม่มีความกระวนกระวาย
วาทํ อนฺวตฺตตฺติ **อนฺวาท**
[สิ่งใด] ย่อมเป็นไปตาม ซึ่งลม
เหตุนั้น [สิ่งนั้น] ชื่อว่า ตามลม.
วาทสฺส ปฏฺวตฺตตฺติ **ปฏฺวาท**
[สิ่งใด] ย่อมเป็นไปตามวนแก่ลม
เหตุนั้น [สิ่งนั้น] ชื่อว่า ทวนลม.
อตฺตานํ อธิวตฺตตฺติ **อชฺฉมฺต**
[สิ่งใด] ย่อมเป็นไปทับ ซึ่งตน
เหตุนั้น [สิ่งนั้น] ชื่อว่า ทับตน

นิปาทปุพฺพทกะ

วฺชฺชณฺมานํ ปฏฺยิปฺปฏฺย **ยลาวฺชฺชณ**
ลำดับ แห่งคนเจริญแล้ว ท.
ชื่อว่า ตามคนเจริญแล้ว
ชีวสฺส ยตฺตโก ปรีจฺเจโท **ยวาชิว**
กำหนดเพียงไรแห่งชีวิต ชื่อเพียงไรแห่งชีวิต
ปพฺพตฺสส ติวโร **ติโรปพฺพต**
ภายนอก แห่งภูเขา
นครสฺส พหิ **พหินคร** ภายนอก แห่งเมือง
ปาสาทสฺส อนฺโต **อนฺโตปาสาท**
ภายใน แห่งปราสาท
ภตฺตสฺส ปจฺฉา **ปจฺฉาภตฺต** ภายหลัง แห่งภัตร

พหูพพิท

หุติยาพหูพพิท

อาคตา สมณา ย โส **อาคตสมโณ** [อาราโม]

สมณะ ท. มาแล้ว สู่อารามใด

อาราม นั้น ชื่อว่ามีสมณะมาแล้ว.

รุพหา ลตา ย โส **รุพหุลโต** [รุกโข]

เครือวัลย์ ขึ้นแล้ว สู่ต้นไม้ใด

ต้นไม้ นั้น ชื่อว่ามีเครือวัลย์ขึ้นแล้ว.

สมปตตา ภิกขุ ย โส **สมปตตภิกขุ** [อวาโส]

ภิกษุ ท. ถึงพร้อมแล้ว ซึ่งอวาสใด

อวาส นั้น ชื่อว่ามีภิกษุถึงพร้อมแล้ว

ตติยาพหูพพิท

ชิตานิ อินฺทริยานิ เยน โส **ชิตินฺทริโย** [สมโณ]

อินทริย์ ท. อันสมณะใด ชนะแล้ว

สมณะ นั้น ชื่อว่ามีอินทริย์อันชนะแล้ว.

กตํ ปุญญํ เยน โส **กตปุญโญ** [ปุริโส]

บุญ อันบุรุษใด ทำแล้ว

บุรุษ นั้น ชื่อว่ามีบุญอันทำแล้ว

อาทิตฺโต อคฺคิ เยน โส **อาทิตฺตคฺคิ** [พราหมโณ]

อคฺคิ อาทิตฺโต เยน โส **อคฺคยาทิตฺโต** [พราหมโณ]

ไฟ อันพราหมณ์ใด บูชาแล้ว

พราหมณ์ นั้น ชื่อว่ามีไฟอันบูชาแล้ว

วิสํ ปิตํ เยน โส **วิสํปิตो** [สโร]

ยาพิช อันลูกศรใด ดิ่มแล้ว

ลูกศร นั้น ชื่อว่ามียาพิชอันดิ่มแล้ว

จตุตถิพหูพพิท

ทินฺโน สฺวโก ยสฺส โส **ทินฺนสฺวโก** [ราชา]

ส่วย [นาคเรหิ อันชาวเมือง ท.] ถวายแล้ว

แต่พระราชชาติ พระราชานั้น ชื่อว่า

มีส่วยอันชาวเมือง ท. ถวายแล้ว

• วัตถุประสงค์ ๒๕๕๒ •

กตํ ทณฺพทณฺมํ ยสฺส โส **กตทณฺพทณฺโม** [สิสฺโส]

ทัณพทณฺม [อันอาจารย์] ทำแล้ว แก่ศิษย์ใด

ศิษย์นั้น ชื่อว่ามีทัณพทณฺมอันอาจารย์ทำแล้ว

สยฺชาโต สํวโค ยสฺส โส **สยฺชาตสํวโค** [ชโน]

ความสังเวช เกิดพร้อมแล้ว แก่ชนใด

ชนนั้น ชื่อว่ามีความสังเวชเกิดพร้อมแล้ว

ปัญจมีพหูพพิท

นิคฺคตา ชนา ยสฺมา โส **นิคฺคตชโน** [คาโม]

ชน ท. ออกไปแล้ว จากบ้านใด

บ้านนั้น ชื่อว่ามีชนออกไปแล้ว.

ปตฺติทานิ ผลานิ ยสฺมา โส **ปตฺติผลโ** [รุกโข]

ผล ท. หล่นแล้ว จากต้นไม้ใด

ต้นไม้ นั้น ชื่อว่ามีผลหล่นแล้ว.

วีโต ราโค ยสฺมา โส **วีตฺตราโค** [ภิกขุ]

ราคะ ไปปราศแล้ว จากภิกษุใด

ภิกษุนั้น ชื่อว่ามีราคะไปปราศแล้ว

ฉัญฉฐิพหูพพิท

ซีณา อาสวา ยสฺส โส **ซีณาสโว** [ภิกขุ]

อาสวะ ท. ของภิกษุใด ลิ่นแล้ว

ภิกษุนั้น ชื่อว่ามีอาสวะลิ่นแล้ว

สนฺตํ จิตฺตํ ยสฺส โส **สนฺตจิตฺโต** [ภิกขุ]

จิต ของภิกษุใด ระงับแล้ว

ภิกษุนั้น ชื่อว่ามีจิตระงับแล้ว

ฉินฺนนา หตฺถา ยสฺส โส **ฉินฺนนาหฺตฺโ** [ปุริโส]

หตฺถา ฉินฺนนา ยสฺส โส **หตฺถจฉินฺโน** [ปุริโส]

มือ ท. ของบุรุษใด ขาดแล้ว

บุรุษนั้น ชื่อว่ามีมือขาดแล้ว

ฉัญฉฐิอุปมาพหูพพิท

สฺวณฺณสฺส วณฺโณ อิว วณฺโณ ยสฺส โส

สฺวณฺณวณฺโณ [ภควา]

วรรณะ ของพระผู้มีพระภาคใด เพียงดัง

วรรณะ แห่งทอง พระผู้มีพระภาคนั้น

ชื่อว่ามิวรรณะเพียงดังวรรณะแห่งทอง

พฺรหฺมโน สโร อิว สโร ยสฺส โส **พฺรหฺมสฺสโร**

[ภควา]

เสียง ของพระผู้มีพระภาคใด เพียงดัง

เสียงแห่งพฺรหฺม พระผู้มีพระภาคนั้น

ชื่อว่ามีเสียงเพียงดังเสียงแห่งพฺรหฺม

ลัตถมีพหูพพิท

สมฺปนฺนานิ สฺสฺถานิ ยสฺมี โส **สมฺปนฺนสฺสฺโส**

[ชนปโท]

ข้าวกล้า ท. ในชนบทใด ถึงพร้อมแล้ว

ชนบทนั้น ชื่อว่า มีข้าวกล้าถึงพร้อมแล้ว

พฺหุ นทียो ยสฺมี โส **พฺหุนทียो** [ชนปโท]

แม่น้ำ ท. ใน ชนบทใด มาก

ชนบท นั้น ชื่อว่า มีแม่น้ำมาก

ฐิตา สิริ ยสฺมี โส **ฐิตสิริ** [ชโน]

ศรี ตั้งอยู่ในชนใด ชนนั้น ชื่อว่ามีศรีตั้งอยู่

น บุษบพ พหูพพิท

นตฺถิ ตสฺส สโมติ **อสโม** [ภควา]

ผู้เสมอ ไม่มี แก่พระผู้มีพระภาคนั้น

เหตุ นั้น พระผู้มีพระภาคนั้น ชื่อว่า

มีผู้เสมอหาไม่ได้ หรือ ไม่มีผู้เสมอ

นตฺถิ ตสฺส ปฏฺิปกฺคโลติ **อปฏฺิปกฺคโล** [ภควา]

บุคคลเปรียบ ไม่มี แก่พระผู้มีพระภาค

นั้น เหตุ นั้น พระผู้มีพระภาคนั้น ชื่อว่า

มีบุคคลเปรียบหาไม่ได้ หรือ ไม่มีบุคคลเปรียบ

นตฺถิ ตสฺส ปฺตฺตาคิ **อปฺตฺตโก** [ชโน]

บุตร ท. ของชนนั้น ไม่มี เหตุ นั้น

ชนนั้น ชื่อว่า มีบุตรหาไม่ได้ หรือ ไม่มีบุตร

ภินนาอิกรณพหูพพิท

เอกรตฺตี วาโส อสฺสาติ **เอกรตฺติวาโส**

ความอยู่ ของชนนั้น ลิ่นคินเดียว เหตุ นั้น

ชนนั้น ชื่อว่า มีความอยู่ลิ่นคินเดียว

อฺรฺสฺสิ โลมานิ ยสฺส โส **อฺรฺสฺสิโลโม** [พราหมโณ]

ชน ท. ที่อก ของพราหมณ์ใด มีอยู่

พราหมณ์ นั้น ชื่อว่า มีชนที่อก

อสิ หตฺเต ยสฺส โส **อสิหตฺโ** [โยโธ]

ดาบ [มี] ในมือ ของทหารใด

ทหาร นั้น ชื่อว่ามีดาบในมือ

จตฺตํ ปาณิมฺหิ ยสฺส โส **จตฺตปาณิ** [ปุริโส]

ร่วม [มี] ในมือ ของบุรุษใด

บุรุษ นั้น ชื่อว่ามีร่วมในมือ

มณิ กณฺฐุ ยสฺส โส **มณิกณฺฐุ** [นาคราชา]

แก้ว [มี] ที่คอ ของนาคราชาใด

นาคราชนั้น ชื่อว่ามีแก้วที่คอ

กตํ กุสฺลํ เยหิ เต **กตฺกุสฺลา** [ชนา]

กุศล อันชน ท. เหล่าใด ทำแล้ว

ชน ท. เหล่านั้น ชื่อว่า มีกุศลอันทำแล้ว

อาวฺธา หตฺเตสุ เยสํ เต **อาวฺธาหตฺธา** [โยธา]

อาวฺธ ท. [มี] ในมือ ท. ของทหาร ท.

เหล่าใด ทหาร ท. นั้น ชื่อว่า มีอาวฺธในมือ

สพฺพพพท พหูพพิท

สท ปฺตฺเตน โย วตฺตตี ติ **สพฺตฺโต** [ปีตา]

ชนใด ย่อมเป็นไป กับ ด้วยบุตร เหตุ นั้น

ชนนั้น ชื่อว่าเป็นไปกับด้วยบุตร [คือบิดา]

สท รณฺญา ยา วตฺตตีติ **สราชิกา** [ปริสา]

บริษัทใด ย่อมเป็นไป กับ ด้วยพระราช

เหตุ นั้น บริษัทนั้น ชื่อว่าเป็นไปกับด้วยพระราช

สท มจฺเจเรน ยํ วตฺตตีติ **สมจฺเจริ** [จิตต์]

จิตใด ย่อมเป็นไป กับ ด้วยความตระหนี่ เหตุ

นั้น จิตนั้น ชื่อว่าเป็นไปกับด้วยความตระหนี่

สมาสทออง

ปวตฺตติตฺตปวฺรธฺมจกฺโก [ภควา]

ธฺมโ เอว จกฺกํ **ธฺมจกฺกํ**

จักรคือธรรม *อว. กัม.*

ปวฺริ ธฺมจกฺกํ **ปวฺรธฺมจกฺกํ**

ธรรมจักรอันบวร *วิ. พุท. กัม.*

ปวตฺตติตฺตํ ปวฺรธฺมจกฺกํ เยน,

โส **ปวตฺตติตฺตปวฺรธฺมจกฺโก** [ภควา]

จักรคือธรรมอันบวร อันพระผู้มีพระภาคใด

ให้เป็นไปแล้ว พระผู้มีพระภาคนั้น

ชื่อว่า มีจักรคือธรรมอันบวร อันให้เป็น

ไปแล้ว *ต. พุทพ.*

คณฺธมาลาทิจฺจคฺคา [มนุสฺสา]

คณฺโธ จ มาลา จ **คณฺธมาลา**

ของหอมด้วย ระเบียบด้วย ชื่อว่า

ของหอมและระเบียบ ท. *อสม. ทวัน.*

คณฺธมาลา อาทโย เยสํ ตานิ **คณฺธมาลาทิจฺ**

[วตฺถุณี] ของหอมและระเบียบ ท. เป็นต้น

ของวตฺถุ ท. เหล่าใด *วตฺถุ ท. นั้น* ชื่อว่า

มีของหอมและระเบียบเป็นต้น *ฉ. พุทพ.*

คณฺธมาลาทิจฺนิ วตฺถุณี **คณฺธมาลาทิจฺ**

วตฺถุณีของหอมและระเบียบเป็นต้น ท. *วิ. พุท.*

คณฺธมาลาทิจฺวตฺถุณี หตฺเตสุ เยสํ,

เต **คณฺธมาลาทิจฺคฺคา** [มนุสฺสา]

วตฺถุณีของหอมและระเบียบเป็นต้น ท.

มี ในมือ ท. ของมนุษย์ ท. เหล่าใด

มนุษย์ ท. เหล่านั้น ชื่อว่า มีวตฺถุณีของ

หอมและระเบียบเป็นต้นในมือ *ฉ. ภินน.*

(*ลป วตฺถุ*)